

УДК 316. 334 56

ГЛОБАЛЬНЕ МІСТО ЯК КОНСТРУЮВАННЯ НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Т.О. Філіппова, аспірантка

У статті здійснено спробу дослідити глобальне місто як конструювання нової соціальної реальності. Автор акцентує увагу на основних ідеях соціального розвитку Д.Белла, М. Кастельса, Ю.Хабермаса, Л.Мамфорда.

Ключові слова: *індустріальне місто, постіндустріальне місто, соціокультурний простір міста.*

Перехід до інформаційного суспільства викликає культурні та соціальні трансформації, які впливають на різні сфери діяльності та позначаються на містах. Інформація набуває статусу провідного стратегічного ресурсу. Зміни міського середовища, що відбуваються під впливом глобалізації з урахуванням переходу до постіндустріального суспільства, виступають специфічним трендом сучасного суспільства. Соціокультурний простір нерозривно пов'язаний із типом суспільства. Так, актуальність наукового дослідження зумовлена необхідністю розкриття філософсько-антропологічних особливостей міста як соціокультурного простору, адже саме трансформації останнього формують особистість. І всі ці процеси вимагають детального аналізу.

Частково проблема трансформації міста досліджується в працях Дж. Александера, З. Бзежинського, У. Бека, Д. Белла, П. Бурд'є, Е. Гідденса, Ш. Ейзенштадта, М. Кастельса, К. Кларка, Н. Лумана, Л. Мамфорда, Р. Нісбета, Т. Парсонса, А. Тоффлера, Ж. Фурасьє, С. Хантінгтона, П. Штомки, Т. Возняк, А. Єрмоленко Р. Кісь, Л. Ситниченко, але така проблематика як конструювання нової соціальної реальності не набула вивчення.

У цій статті зроблена спроба дослідити глобальне місто як конструювання нової соціальної реальності; розглянути основні ідеї запропоновані саме представниками західної соціальної науки, які лежать у підґрунті сучасних моделей конструювання реальності (соціального розвитку); проаналізувати сучасні концептуальні засади мегаполісу.

Місто відрізняється від інших творів мистецтва тим, що воно є твором багатьох авторів, які належать до різних епох, кожна епоха наклала свій відбиток на міський розвиток. Основною характеристикою індустріального суспільства, є розвинена промислова галузь, з розвитком машинного виробництва, що спричинило процес урбанізації, тобто переселення з села в місто. Люди чекали від міста нових можливостей, тобто збагачення, комфортного життя. Територія міста структурується за такими факторами: престиж, якими користується деякі райони, ринкова кон'юнктура, промисловість. Так, з'явилися промислові міста, які були й освітніми центрами. Поява університетів сприяла процесу першої урбанізації, становленню міста як культурного, освітнього і наукового центру, розвитку засобів комунікації, винайденню газет, радіо, телебачення. Університети структурували простір міста, підвищували рівень життя, надавали певні культурні можливості для розвитку особистості, свободу. Саме тут актуальний приклад Харкова, адже заснування університету сприяло підвищенню культурного рівня міста. Університет стягував населення до міста, сприяв виникненню періодичних видань.

Постіндустріальне місто переглядає устої індустріального. В місті суб'єкт отримує багато нової інформації, яка допомагає в новому світі побачити сприйнятій простір і межі свого буття. З кінця XX століття завдяки науково-технічному прогресу в соціумі склалась система масової комунікації. Вона поєднує в своїй структурі новітні технічні можливості розповсюдження інформації на практично необмежену аудиторію. Міський соціокультурний простір вимагає від міських жителів готовності до сприйняття комунікативної дії. Тільки при такому підході можна зрозуміти важливість міста в історії і спробувати побачити його майбутнє. Комунікативний потенціал міста збільшився за останній час. Більш активне та інтенсивне насичення інформаційного соціокультурного простору виникає завдяки збільшенню

технічних можливостей. Якщо винайдення печатного станка призвело до масового розширення комунікації в діахронічному історичному аспекті, то винайдення технічних засобів фото-, кіно-, радіо-, теле- та Інтернет комунікацій стало причиною масовості комунікацій. Інтенсифікація комунікації розширила горизонти міського життя.

Це дозволяє комунікації стати одним з найважливіших елементів соціокультурного простору, а також впливати на формування всієї системи духовних цінностей і потреб людства. В інформаційному суспільстві з'явилися нові технічні можливості: банкомати, картки, Інтернет. Люди, які не володіють цими новаціями, а це в переважній більшості сільські мешканці, відчують себе ніби «відірваними від цивілізації». Так, проходить межа між грамотними, котрі вміють працювати з інноваційними технологіями, і неграмотними, які не вміють користуватися Інтернетом. Міста-мегаполіси сприяють інформаційному розвитку, збільшенню комунікаційних процесів. З'являються нові види спілкування он-лайн через Інтернет, віртуальні університети, дистанційне навчання. Отже, простір розширюється, накладається один на інший (географічний, культурний, соціальний).

В Інтернеті та пов'язаних з ним технологіях бачать мало не втілення мрії про об'єднання людства. Це такий собі образ вільного світу, в якому здійснюється право на вільний доступ до інформації, світу, який не має кордонів, цензури, будь-яких інших обмежень. Традиційна виснажлива робота по доступу до інформації перетворюється в комфортне проведення часу, стирається різниця між дозвіллям і роботою, справа перетікає в хобі. За останній час спостерігається тенденція підвищення інтересу до використання сучасних технологій в галузі дозвілля, що знаходить вияв у прагненні людей підвищити його ефективність в інформаційному, емоційному, рекреативному планах [1;с.30]. Отже відбувається індивідуальне споживання цінностей культури, сприйняття комп'ютерної інформації та перегляд телепередач [1;с.35-

36]. Усе вищезазначене бере участь у формуванні соціокультурного простору міста.

У зв'язку з формуванням нового соціокультурного простору, що заснований на інформаційному середовищі, здійснюється маніпуляція свідомістю. Останнім часом відбувається переструктуралізація. Інтернет розмиває не тільки кордони між країнами, континентами, а й соціальні кордони. Перед Інтернетом, який відкрив практично необмежений доступ до інформації, рівні всі професії, національності. Інтернет утворює новий віртуальний простір. Світ стає прозорим і доступним для всіх. Інтернет – провісник майбутнього техногенної цивілізації, що змінює спосіб участі людини в житті соціуму. Віртуальний простір віртуалізує саму людину. Сучасні технічні створюють штучне середовище, до якого людина має пристосуватися. Із впливом техніки відбувається технізація тіла людини та її мислення, способів діяльності. Змінюється сприйняття навколишнього світу, опосередкованого технікою. Техніка проникає у всі сфери людського буття. Цінність інформації визначається її важливістю, корисністю, а не духовною складовою.

Представник американської школи соціології М. Кастельс, автор праці «Інформаційна епоха: економіка, суспільство, культура», надає перевагу інформаційному підходу до сучасного суспільства: «ядро трансформації, яку ми переживаємо тепер, пов'язане з технологіями обробки інформації і комунікації». М. Кастельс зазначає, що знання використовувались і передавались завжди. Зараз знання у вигляді інформації включено в технологічний процес, у процес виробництва. Знання – невичерпний ресурс, їхня кількість збільшується. М. Кастельс підкреслює важливість ЗМІ: «Всі повідомлення різних видів містяться в засобах масової комунікації, засоби стали настільки всеосяжними, настільки різними, настільки слухняними, що абсорбують в одному і тому ж мультимедіатексті цілісність людського досвіду» [3].

Комунікативність – це одна з провідних рис сучасного суспільства. Представник німецької філософської думки К. Ясперс, досліджуючи комунікацію, зауважує, що істина комунікація – комунікація відносно пошуку істини. Представник сучасної німецької філософської думки Ю. Хабермас подав зміст комунікації як особистісно усвідомленої соціальності. Комунікація такою стає із забезпеченням суспільства можливостями вільного і нейтрального розгляду цінностей. Один із вітчизняних дослідників А. Єрмоленко розглядає комунікацію з позиції її зв'язку з життєвим світом: «комунікація, досягаючи своєї довершеної форми дискурсу, мала стати тією інстанцією, за допомогою якої індивіди, діючи комунікативно, мали змогу спільно обговорювати та обґрунтовувати ці норми і цінності». А. Єрмоленко розглядає ідеальну комунікацію, в якій зустрічається мовець і слухач, в наслідок чого приймається консенсус [2]. Але ж людина промовляє, сприймає вимовлене. Мовленнєвий акт – це кодування інформації, яку повідомляють. Живе повсякденне спілкування, живий діалог не лише вкоріненні в багатоманітну ситуативність людського життя, а й вплетені в людську життєдіяльність та залежні від неї. Отже, укорінення в культуру проходить шляхом повсякденних дискурсивних практик. Мовленнєві акти стають безпосереднім складником інтерсуб'єктивних та інтергрупових соціокультурних дій. Відповідні актам комунікації соціопсихічні реакції, вчинки, соціально значуща поведінка загалом [3; с.5].

Ф.Бродель порівнює міста з електричними трансформаторами і пояснює це уподобання тим, що «вони збільшують напругу, прискорюють обмін», отже, акумулюють людську активність і слугують «каталізатором» для її прояву. Накопичення в результаті сумісної людської діяльності активність здатна придати додаткову енергію особистості, слугує поштовхом для пробудження діяльнісних сил людини.

Виходячи з концепції Ю. Хабермаса, теорія пізнання є комунікативним процесом. У контексті нашого дослідження актуальними є також і думки

представників американської соціологічної думки – П. Лазарсфельда та Р. Мертона. На їх думку, комунікація виконує функцію організації соціальної дії, тобто вона підвищує рівень інформативності населення, але ця велика кількість інформації (мається на увазі просто знання) випадково або невідповідно спроможна реформувати енергію людей – від активної участі до пасивної. Один з представників німецької філософської думки Апель вводить категорію «ідеальна», або «трансцендентальна» комунікація. Остання є контролюючою і легітимуючою інстанцією, яка як апіорна форма встановлює достеменність смислу й взаєморозуміння як наслідок істинної комунікації [2; с.34].

Так, видатний американський вчений початку ХХ століття, Л. Мамфорд зазначає, що місто – «це точка концентрації... культури суспільства. Місто виникло з соціальних потреб людини, воно примножує і їх форми, і їх методи виразу». Розум формується в місті, і навпаки, міські форми визначають його. Зі слів американського дослідника стає зрозуміло, що місто є місцем комунікації, через ЗМІ та мовленнєву комунікацію створює модель поведінки: «Місто перш за все соціальне утворення. Воно надає багато можливостей для олюднення природного середовища і для натуралізації культурної спадщини». Виходячи з теорії Л. Мамфорда можна сказати, що місто приваблює, стимулює своїми можливостями та провокує процес урбанізації, який сприяє розростанню міста. Посилаючись на ідеї американського соціолога і філософа Л. Мамфорда, місто надає мешканцям міста більш комфортні умови існування, нову форму поведінки, іншу культуру, різноманітні види дозвілля, більше можливостей для продуктивного використання вільного часу, що також додає відчуття свободи. Місто приваблює тим, що містить широкий спектр можливостей для розваг, і народжує відчуття «легкого» життя. Зазвичай всі ці перелічені фактори приваблюють людей до великих міст-мегаполісів. На життя в деяких містах спокушаються через столичний статус [5]. Слід зауважити, що привабливість

міста по-різному сприймається корінними жителями міст і тими, хто мігрував у місто з сільської місцевості. Із збільшенням процесу урбанізації спостерігаються високі темпи зростання міського населення, пов'язані з посиленням міграції сільського населення до міст, збільшується число жителів міст-мегаполісів за рахунок малих міст або сел. Слід зауважити, що зацікавленість в постійному збільшенні міського населення в процесі урбанізації дає можливість сподіватись на створення різних адаптаційних засобів комунікації, починаючи від знаків, які спрямовані на орієнтацію в соціокультурному просторі міста, та завершуючи культурно-освітніми програмами, направленими на асиміляцію тих, хто прибув до міста. Втім, за такої ситуації складно підтримувати загальну модель поведінки, один комунікативний простір, основні механізми сприйняття та тип поведінки, без яких цілісність міста, що не підтримується загальноприйнятими соціокультурними механізмами, ймовірно стануть неконтрольованими та неупорядкованими. Різностямовані процеси людської діяльності, створені на суб'єктивному соціокультурному інтересі та досвіді, перетворюють мегаполіс у багатокультурний комунікаційний об'єкт. Ймовірність проникнення в комунікативні структури мегаполіса, здатність швидкого створення власних комунікаційних структур є джерелом фрагментації, реформування міського комунікаційного середовища. У контексті дослідження важливе значення мають ідеї представника французької філософської думки А. Моля, який під поняттям «культурний простір» розумів такий простір, де поширюється і функціонує соціокультурна інформація. На думку А. Моля, знання сучасної людини формуються на основі засобів масової комунікації. Із вищезазначеного випливає, що соціокультурний простір вимагає від міських жителів бажання сприймати інформацію, комунікативної дії. Сьогодні комунікативні можливості постіндустріального міста прогресують. Зі збільшенням технічних можливостей відбувається активне наповнення інформаційного соціокультурного простору

міста [6]. Умовна доступність та вихід послаблює відповідальність за дії в комунікативному міському середовищі. Фрагментація контактів у поєднанні з соціальною, етнічною, віросповідною неоднорідністю міських жителів є важливим механізмом дезінтеграції розпаду міста, зростаючого відчуження певного прошарку населення, створюючи умови для конфліктів різного рівня напруженості й до великої кількості насилля.

Отже, соціокультурний простір міста – це не просто основа, на якій виникають комунікативні дії. За Р. Кісь соціокультурний простір – це насамперед люди цього простору, що стягують його до купи. Різні люди є носіями різних дискурсивних традицій, трансляторами розмаїтих дискурсивних практик та різних смислових світів, в яких зависають субкультурні утворення. Простір утворюють вузлові точки дискурсів, їх взаємопроникнення або витіснення. [4;с.7] Соціокультурний простір залежить від ситуації в світі. Ці відносини задають топологію соціокультурному простору за допомогою чіткої структури діалогу, тобто структури соціокультурного буття в місті. Розглядаючи процес реалізації діалогічної взаємодії, можна чітко вирізнити дві складові. По-перше, соціокультурний простір міста задає вектор взаємодії, по-друге, реалізується через діалог. Особливо актуальним є діалог культур для міст мегаполісів, або глобальних міст. Це можна пов'язати з тією обставиною, що вони знаходяться на перетині торгівельних шляхів або ж у містах знаходиться скупчення капіталу, або вони є науковими чи туристичними центрами. Отже, міжкультурна комунікація – це збагачення культур, перехід елементів одної до іншої або повне знищення однієї з культур.

Отже, як свідчить проведене дослідження, комунікація є багаторівневим і багатоплановим процесом встановлення контактів між суб'єктами. Таке явище обумовлено вимогами одностайної діяльності та охоплює обмін інформацією, створення тактики взаємних дій, осмислення іншого суб'єкта, що може бути представником як регіонального суспільства, так і національного класу. Можна

стверджувати, що саме вимога експлікації цього процесу є одною з провідних ідей щодо розробки різних моделей соціального розвитку представниками сучасної західної соціально-філософської науки. Аналіз запропонованих концепцій дозволяє стверджувати, що саме місто як соціокультурний простір є генератором формування комунікації.

Саме місто як соціокультурний простір є генератором формування комунікації, створюючи тим самим умови для особливо глибокого взаємопроникнення культур та інших аспектів суспільного буття. Коли міста розпадались, на їх місці або навіть поряд з ними виникали інші із зовсім іншою територіальною конфігурацією та іншим складом населення. Попередні культурні зв'язки між народами колишніх національних утворень втрачались, витіснялись новими, і так безліч разів. Взаємовплив та взаємопроникнення мов, культур, нав'язані примусовими об'єднаннями тих чи інших народів в межах певного національного утворення, були тимчасовими, нестійкими, обмеженими рамками та ніколи не набували глобальних масштабів. У контексті з'ясування сутності міста це є визначальним критерієм при побудові глобального суспільства інформації, включаючи могутній масив загальнодоступної інформації; збереження та підтримку культурної самобутності народів, враховуючи багатомовність, плюралізм та самобутність культур; свободу самовираження.

Таким чином, аналізується формування та структурування соціокультурного простору міста в процесі трансформації суспільства. Окрім цього, розглядаються ідеї соціального розвитку Д.Белла, М. Кастельса, Ю.Хабермаса, Л.Мамфорда, А.Моля. В статті приділяється увага дослідженню глобального міста як конструювання нової специфічної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бойко О.П. Культура дозвілля у суспільстві розвитку [Текст]: монографія /О.П.Бойко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – С.30-36.

2.Єрмоленко А.М. Комуникативна практична філософія. Підручник / А.М.Єрмоленко. - К.:Лібра, 1999. – 488с.

3.Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество культура. – [Электронный ресурс] – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/kastel/index.php

4.Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору) / Р. Кісь. – Львів: Літопис, 2005. – С.7.

5.МамфордЛ. Культура городов. - [Электронный ресурс] – Режим доступу:

<http://www.slideshare.net/Myfriz/1938-8781505>

6.Моль А. Социодинамика культуры. – [Электронный ресурс] – Режим доступу: http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/mol_abraam_teorija_informacii_i_ehsteticheskoe_vosprijatie/16-1-0-833

ГЛОБАЛЬНЫЙ ГОРОД КАК КОНТРУИРОВАНИЕ НОВОЙ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Филиппова Т.А.

В статье предпринята попытка исследовать глобальный город как конструирования новой социальной реальности. Автор акцентирует внимание на основных идеях социального развития Д.Белла, М. Кастельса, Ю.Хабермаса, Л.Мамфорда и др.

Ключевые слова: индустриальный город, постиндустриальный город, социокультурное пространство города.

GLOBAL TOWN AS CONSTRUCTION OF NEW SOCIAL REALITY

Filippova T.A.

The attempt to study global town as construction of new social reality was made in the article. Author pays attention on the main ideas of social development, which were studied by D. Bell, M. Castells, Y. Khabermas, L. Mumford.

Keywords: industrial town, postindustrial town, social and cultural town space.